

# El recull *Caritat* i altres iniciatives literàries catalanes davant dels terratrèmols d'Andalusia de 1884\*

Ramon Pinyol i Torrents  
(Universitat de Vic)

## 1. Els terratrèmols de Granada de 1884 i la solidaritat dels escriptors

La nit del 25 de desembre de 1884 un terratrèmol d'una gran intensitat va sacsejar la península ibèrica i, en especial, les províncies andaluses de Granada i Almeria. La magnitud del desastre va generar un ampli moviment de solidaritat arreu d'Espanya i fins de diversos llocs d'Europa. El sisme, el més important sofert a la península des del famós de Lisboa de 1775, va deixar un gran nombre de morts i damnificats. La premsa espanyola i catalana, que aleshores disposava de nous mitjans tècnics, va fer un gran desplegament per tal de cobrir la notícia, que va ser presentada plàsticament a través de nombrosos gravats i fotografies. L'impacte de les imatges, sens dubte, va contribuir a despertar els sentiments solidaris dels ciutadans. A banda de les autoritats —les provincials de Granada i Màlaga força criticades des dels diaris andalusos per la seva inoperància—,<sup>1</sup> els nuclis més

\*El treball s'inscriu en les investigacions del projecte de recerca FFI2008-04830/FILO finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación, que es duen a terme dins el Grup de Recerca Consolidat (2009 SGR 736) «Textos literaris contemporanis: estudi, edició i traducció» de la Universitat de Vic.

1. El govern de Madrid va endegar tota una sèrie de mesures i el dia 2 de gener Antonio Cánovas del Castillo signava un Reial Decret (publicat a la *Gaceta de Madrid* del dia següent) obrint una subscripció nacional i establint una sèrie de mesures, algunes de caràcter voluntari, com demanar els funcionaris que donessin la paga del primer de febrer per als damnificats o que els diputats i senadors, col·lectivament o individualment, també hi contribuïssin, a banda

actius pel que fa a la solidaritat van ser els bisbats, la premsa, certes associacions civils i el món artístic i intel·lectual,<sup>2</sup> amb subscripcions obertes arreu de l'estat a favor dels que llavors es van denominar «els pobres d'Andalusia».

A Catalunya, les campanyes eclesiàstiques i civils van ser singularment remarcables, tot i trobar-se, com diu la junta de l'Associació andalusa de Barcelona, «sufriendo en su seno las consecuencias de una gran crisis industrial».<sup>3</sup> I, segons sembla, hi devia haver entre unes i altres una certa competència. En tot cas, *La Veu del Montserrat* del 3 de gener, en un article anònim sota l'epígraf «Crònica general. Nacional», després de pintar en termes patètics la situació dels afectats, feia una crida significativa en aquest sentit:

[...] És, doncs, indispensable que la caritat se desvetlle aviat i es done pressa a posar remei a tantes desgràcies, que, com és natural criden l'atenció del món enter [...].

En les regions oficials comença ja a fer-se quelcom pel que respecta a socórrer a tan gran nombre de víctimes. Nosaltres, sens que tractem d'entorpir ni censurar aqueixa iniciativa, hem de prevenir que, tota vegada que, naturalment, s'obrirà la subscripció en los centres eclesiàstics, en igualtat de circumstàncies és preferible que les per-

de destinar-hi recursos dels pressupostos de les diverses administracions (estat, diputacions, ajuntaments).

2. Cal esmentar, per la presència de textos en català de literats balears rellevants, el volum *Poesías leídas en la velada literario-musical dada á beneficio de las víctimas de los terremotos de Andalucía*. Palma de Mallorca: Impremta de la Viuda é Hijos de Gelabert, 1885. Segons el colofó del llibre, es va acabar d'estampar el 31 de març de 1885. Aquesta vetllada, celebrada el 20 de gener al Círculo Mallorquín de Palma (d'on havia sortit la iniciativa), va constar de tres parts; la primera i la tercera foren musicals i literària la central. S'hi van llegir divuit composicions, la majoria escrites per a l'ocasió, de les quals deu eren en castellà (d'autors que també escrivien en català, com ara Bartomeu Ferrà, Joan Alcover, Miquel S. Oliver, Josep Lluís Pons i Gallarza i Jeroni Rosselló) i vuit en català (a destacar-hi els noms de Margalida Caymari, Tomàs Forteza, Pere d'A. Penya i Josep M. Quadrado). Segons el pròleg, els organitzadors de la vetllada no es van voler limitar a «dar secamente la limosna, que sin el consuelo hiela las manos y el corazón de quién la recibe», i per això els va semblar que realitzar l'acte i publicar-ne els textos seria una «lejana ofrenda de un recuerdo más necesario, si cabe, que el auxilio material» (p. IV).

3. Veg. el text de la proclama «La Colonia Andaluza de Barcelona al pueblo catalán» a l'apèndix II del present treball.

sones caritatives (i en aquest terrible cas ho han de ser totes sense excepció) acudin allí a depositar llur òbol, puix lo procediment de comissions mixtes, en les quals intervé tota llei de gent, no sempre han donat bon resultat, com en lo cas de les inundacions de Múrcia, en què la manera de socórrer els necessitats és tardana i dolenta.

De totes maneres, és necessari i urgent fer caritat, puix los telegrams d'avui diuen que els terratrèmols duren encara, en vista de lo qual ningú pot dir on anirem a parar.<sup>4</sup>

Rivalitats a banda, i pel que fa al que ens interessa ara, cal remarcar que entre els escriptors ben aviat es van posar en marxa diverses iniciatives per recollir materials literaris i artístics que, en aplegar-se en números especials de premsa o en volum, permetessin d'obtenir recursos per als afectats. Era un sistema que ja s'havia utilitzat amb anterioritat, sobretot a França, davant d'altres catàstrofes i que es continuarà emprant en les dècades posteriors. Hi havia el precedent relacionat amb les desastroses inundacions de Múrcia del 14 d'octubre de 1879 en què va destacar la premsa madrilenya i la de París. De fet, aquesta darrera va arribar a editar un periòdic, titulat *Paris-Murcia*, amb col·laboracions d'artistes i literats francesos. (Una publicació que, com veurem, no s'havia oblidat i que Francesc Matheu tindrà en compte en la seva idea de fer un àlbum a benefici dels damnificats). I a Madrid, van editar, «a expensas y de orden espontánea<sup>5</sup> de S. M. el Rey [Alfons XII]», un gruixut volum amb col·laboracions només en castellà de molts escriptors espanyols: *El libro de la caridad dedicado por los poetas al socorro de las víctimas de las inundaciones en las provincias de Levante* (Madrid: Impr. de Enrique Rubiños, 1879, 511 pàgines). En tot cas, el gener de 1885 a Barcelona alguns escriptors van engegar algunes accions d'aquest tipus, no totes reeixides. Verdaguer, d'una manera o altra, va estar relacionat amb totes les que es coneixen i va posar en marxa també la seva personal, que fou la més efectiva.

4. Tots els textos catalans, castellans i francesos vuitcentistes reproduïts en el present treball ho són literalment, però sempre, a fi de no crear dificultats de lectura, amb l'ortografia regularitzada segons els usos actuals en aquestes tres llengües.

5. L'adjectiu «espontánea» fa referència, segons s'explica en el pròleg del llibre, al fet que el rei, en saber que s'estava compilant el llibre, va decidir que en pagaria les despeses d'edició.

La informació sobre les conseqüències dels terratrèmols sembla que va ser donada els primers dies d'una manera poc rigorosa per la premsa madrilenya. El diari *El Defensor de Granada*, que es va mobilitzar molt activament per ajudar les víctimes i obtenir la solidaritat espanyola i estrangera, publicava el dia 3 de gener de 1885 un article del director, Luis Seco de Lucena, on deia: «La extraña conducta que viene siguiendo la prensa de Madrid al ocuparse de los terribles siniestros ocurridos en esta provincia, conducta para nosotros incomprensible [...] nos decidió la noche del 28 a dirigir a los periódicos de más circulación la siguiente carta: “Querido compañero: Sin exageraciones ni engaños [...], hoy, después de conocido lo que ha pasado en los pueblos de esta provincia, puedo asegurar a V. que la catástrofe ha sido inmensa [...]. Usted tiene medios para mover la opinión en un sentido de caridad hacia Granada, y cumplirá un sagrado deber de humanidad haciéndolo así [...]”.» Per efecte de la carta i molt probablement pel coneixement que s'anava tenint de la magnitud de la tragèdia, la premsa madrilenya es va començar a moure i a organitzar actes i accions diverses, números especials de publicacions i fins es va plantejar, sense que tirés endavant, que sapiguem, «un periódico titulado *Granada-Málaga*», segons informava l'esmentat diari granadí del 4 de gener. També, en una crònica de París, aquest periòdic reportava el dia 15 que la premsa de la capital francesa estava immersa en una polèmica sobre si ajudar o no Espanya en aquells moments, ja que alguns mitjans consideraven que hi havia un «sentimentalisme internacional» sobre la qüestió que en deformava les valoracions que es feien dels esdeveniments.

Sigui com vulgui, la premsa de Madrid, ja mobilitzada, va creure que havia d'explicar als periòdics de «províncies» quin era el camí a seguir. I, així, va enviar un delegat, el director-propietari de *La Correspondencia de España*, Manuel M. de Santa Ana, a Barcelona, on va arribar cap al 8 o el 9 de gener. Va visitar diversos periòdics i va deixar una carta, al diari *La Publicidad* —el seu director era qui presidia la «junta de socors» de la premsa barcelonina—, que *La Vanguardia* va reproduir, en to elogiós, el dia 10, després d'afirmar que «Cataluña, como dice muy bien el señor Santa Ana, no es nunca tardía en socorrer a sus hermanos desgraciados». L'escrit del madrileny, a desgrat del contingut laudatori, no deixa de tenir un to

arrogant que, com veurem, altres mitjans barcelonins no van judicar amb tanta benevolència com el diari dels senyors Godó. Vet aquí un fragment: «A mi llegada a esta ciudad, a la que por motivos respetables he debido dar preferencia en la misión de propaganda que me ha confiado la prensa de Madrid para activar el envío de ropa y telas de abrigo a las infelices víctimas [...], he hallado, con profunda satisfacción de mi alma, que la prensa barcelonesa ha hecho y hace con dicho objeto cuanto está al alcance del patriotismo y de la caridad cristiana y que nada me queda que hacer para marchar seguro de que Barcelona, y aún toda la provincia, demostrará pronto a malagueños y granadinos que en los grandes infortunios de la patria no hay en Cataluña más que un sentimiento y un partido para acudir al socorro de sus hermanos.» Passada favorablement la «inspecció», el viatge del periodista Santa Ana era valorat per Jacint Laporta en el número del 15 d'aquell gener de *La Ilustració Catalana* en aquests termes: «[...] la premsa madrilenya estarà ja ben convençuda que això d'enviar a Barcelona al director–propietari de *La Correspondencia de España* per a excitar-nos a seguir son exemple s'ho podia ben estalviar; los castellans tenen de nosaltres, a judicar per lo que es veu, un concepte molt errat; gràcies a Déu no necessitem mai que ens diguen lo que tenim de fer per a complir los devers de germandat, i no és estrany que algunes vegades lo qui intente donar-nos una lliçó es trobe amb que abans d'ell somniar-la ja la teníem apresada; ara ha passat una cosa per l'estil. Hem rebut amb cortesia al delegat de premsa de Madrid i li hem fet entendre que aquí no hi tenia res a fer, perquè els periodistes barcelonins ja havien fet tot lo que els pertocava [...].»

En tot cas, Barcelona va fer el seu camí, del qual informen puntualment els diaris en aquells dies. Cal fer esment, no obstant això, d'una iniciativa de la premsa madrilenya, conjuntament amb el Círculo de Bellas Artes, que va donar un àlbum il·lustrat esplèndid, titulat *Andalucía*, que potser va sortir pel mes de març, del qual sembla que se'n van tirar trenta mil exemplars, de tres tipus d'edicions, gran luxe, mitjana i normal, amb uns preus, respectivament, de tres, dues i una pessetes. De la constitució d'una «comisión encargada» de tirar el projecte ja n'informava *La Ilustración Española y Americana* del 8 de febrer, que en números posteriors va continuar donant dades sobre com seria la publicació. L'àlbum conté peces d'autors

de divers relleu, però s'hi ha de destacar que hi figuren tres poemes en portuguès, un en basc (d'Antonio Arzac) i tres de catalans: «Un jorn de maig, llavors, quan apuntava» (amb la traducció castellana), de Víctor Balaguer, «De València», de Teodor Llorente (escrit per a l'ocasió), i «Fragment», de Jacint Verdaguer (datat «Febrer de 1885»), que, de fet, és una part de «La veu de l'Atlàntida», publicat com a poema de tancament de la primera edició de *Caritat*, de tema relacionat amb els terratrèmols i, doncs, compost expressament per al recull.

## 2. *¡Caridad y resignación!*, compilat per Joaquim Nin i Tudó

### 2.1 *El llibre*

El publicista Joaquim Nin i Tudó tingué la iniciativa de compilar un volum estrictament literari —és a dir, sense gravats, a diferència d'altres projectes—, el producte de la venda del qual fos per a les víctimes d'Andalusia. Fins aquí, no sembla diferent de les altres iniciatives. Té, però, algunes característiques que el singularitzen. D'una banda, que el personatge, tot i no ser un desconegut, no era una figura de primera fila del món literari. D'una altra, que es va afanyar a recollir el material i que va assolir de treure'l en un temps força ràpid (no tant com Verdaguer, que només jugava amb composicions d'ell mateix). I, encara, que, a més de cercar el concurs d'alguns literats rellevants, va fer una convocatòria oberta a tots els que «viven encariñados con las letras», cosa que explica les col·laboracions que va aplegar, en castellà i català, de moltes persones desconegudes a qui, simplement, podem qualificar de lletraferits. La idea la va manifestar en una carta a la premsa, de la qual transcrivim la que va publicar *La Vanguardia* el 13-I-1885):

Señor director de LA VANGUARDIA. Distinguido señor: Al emprender el trabajo de publicar el libro *Caridad y Resignación*, hame impulsado sólo el deseo de contribuir con mi grano de arena a la grandiosa obra que la caridad está levantando para socorrer a las innumerables víctimas cuyos ayes han de encontrar eco en todo corazón que late y en todo espíritu que aliente.

Seres sin albergue, padeciendo frío, careciendo de lo más necesario, sufriendo la inclemencia de un invierno cruel, teniendo por todo horizonte las ruinas, los escombros de sus propios hogares que han servido de sudario a seres queridos, así viven hoy familias enteras que ayer gozaban una existencia tranquila, risueña y feliz.

Y amortigua sus penas, no cabe duda, la dulce esperanza de que en cada español han de hallar un hermano que pronto acuda en su socorro con lo que pueda.

Acaricio, pues, el pensamiento de dar a luz *Caridad y Resignación*, cuyo producto formará parte de lo que Barcelona envíe a sus hermanos los andaluces.

Necesito, pues, y encarezco la valiosa cooperación de TODOS los que viven encariñados con las letras para formar un volumen que encierre sentidos pensamientos y escritos, en prosa y en verso, sobre las dos colosales virtudes que lleven el título del libro, creyendo así formar una publicación por demás interesante y valiosa, digna del objeto a que va destinada.

Sírvase, señor director, dar publicidad a estas líneas, quedándole por ello reconocido su atento servidor Q. B. S. M. – Joaquín Nin y Tudó.

Sembla que la crida feta per Nin es va vehicular bàsicament a través de notes a la premsa, tot i que, en alguns casos, de segur que hi va haver demandes personals, de les quals tenim la que va fer a Teodor Llorente que, d'altra banda, no hi va col·laborar.<sup>6</sup> L'entrega d'originals es va tancar el 10 de febrer i al cap d'un mes el mateix periòdic dóna la notícia que el llibre s'està imprimint i l'avís que «los autores en catalán si desean acompañar dichos trabajos con la traducción castellana, deben remitírsele sin pérdida de momento». El dia 19 de març, el volum ja es repartia als subscriptors i es posava a la venda al preu de dues pessetes, segons informava *La Vanguardia*, que n'elogiava la feina, les col·laboracions i, alhora que en recomanava la compra i demanava la reproducció de la notícia, explicava, com de

6. *L'Epistolari Llorente*, vol. III (Barcelona: Biblioteca Balmes, 1936), recull aquesta carta de Nin del 24 de gener: «Muy Sor. Mío: Le suplico tenga la generosidad de mandarme, lo más pronto que le sea posible, un pensamiento, poesía o escrito, debido a su pluma, para que forme parte del libro *caridad y resignación*, que estoy arreglando para destinar el producto a las víctimas de Andalucía. // La invitación-súplica se hace a cuantas personas quieran coadyuvar a este pensamiento [...]» (p. 789).

fet ja figurava a la coberta, que el producte de l'obra es lliuraria a la comissió directiva de la premsa per a les víctimes andaluses.

Estampat a Barcelona a la impremta dels Successors de N. Ramírez i companyia, en feia de dipositari la Llibreria de l'Hereu de Pau Riera. El paper era senzill, la coberta rústega, amidava 190x120 mm i constava de 320 pàgines. En una nota interior, s'informa que s'havien rebut tants originals que «considerándolo bueno todo, lo hemos sorteado, y la suerte ha decidido por el que el lector saboreará». Com que s'havia utilitzat també el sistema de subscripció (la llista figura al final del llibre), d'entrada ja hi havia més de quatre-cents exemplars col·locats. Alguns dels subscriptors se'n van quedar més d'un, com l'impressor i el distribuïdor, que van adquirir-ne seixanta-dos cadascun, la casa Montaner i Simon vint-i-cinc i un desconegut José M. Guillén vint-i-un (probablement era el vicepresident de l'Associació de la Colònia Andalus de Barcelona). Hi ha unes cent seixanta col·laboracions, sovint molt breus, moltes d'elles de persones desconegudes i que, en bona part, cal considerar simples lletraferits i lletraferides que van respondre a la crida pública de Nin. Hi ha alguns noms rellevants de les literatures castellana (R. de Campoamor, E. Castelar, J. de Echegaray, J. Zorrilla i C. Arniches) i catalana (E. Vilanova, N. Oller, F. Soler, J. Verdaguer, Maria de Bell-lloch, Agna de Valldaura, M. V. Amer, A. Mestres) que no és versemblant que anessin «a sorteig», com no hi van anar les cinc peces publicades del mateix Nin. Del conjunt de composicions, n'hi ha vint-i-quatre en català (de les quals només cinc porten la traducció castellana). És de notar que alguns autors catalans van enviar peces en castellà, com Joaquim Rubió i Ors o Dolors Monserdà de Macià. No s'hi contenen peces en altres idiomes, tret d'un text polonès, amb la traducció castellana de Maria Prozynska de Mas. La col·laboració de Verdaguer va ser el poema «La caritat», que fou escrit expressament per encapçalar *Caritat* i que el poeta, ocupat en altres afers i sense temps o ganes d'escriure una peça expressament, devia considerar que ja faria el fet. És de notar que no hi ha ni una variant, ni tan sols ortogràfica, i tot fa pensar que fou extret directament del volum verdaguerià. El recull de Nin es clou amb una llarga carta de l'Associació Andalus de Barcelona, datada el 22 de gener, escrita amb la retòrica habitual en aquests casos i signada per tots els membres de



la seva junta directiva, on s'agraïa al poble català tot el que estava fent per ajudar els damnificats del sisme (reproduïda com a apèndix II del present treball).<sup>7</sup>

## 2.2 *Joaquim Nin, un personatge polifacètic*

No podem deixar de traçar un mínim esbós biogràfic d'aquest personatge polifacètic, que, com veurem, dedicar molta energia i competència a tirar endavant aquest recull solidari. No abunden les dades sobre la seva vida, tot i que té una entrada prou digna a la *Gran Enciclopèdia Catalana*. Era germà del pintor Josep Nin (1840-1909), que fou un destacat conreador del retrat i la pintura històrica. Nascut a Tarragona el 1843, començà de ben jove la carrera militar, fou destinat a Cuba, illa a la qual es vinculà estretament i on va néixer el seu fill Joaquim Nin Castellanos (1879), que havia de ser un reputat compositor i pianista (aquest, al seu torn, fou el pare del també famós compositor musical Joaquim Maria Nin-Cullmell i de la no menys cèlebre escriptora Anais Nin). Deixà la milícia el 1883 i s'establí a Barcelona, on fundà el 1893 un col·legi amb el nom de «El Santo Ángel» (ubicat al carrer Alsina, de Sant Gervasi), nom que ja tenia un establiment del mateix tipus que havia dirigit a l'Havana. A la capital catalana col·laborà assíduament a la premsa amb articles de temàtica pedagògica, social i cubana. Publicista sempre en castellà, que sapiguem, és autor de nombrosos llibres, una part dels quals editats a Cuba, com ara *Dibujo para señoritas* (1870), *Cartilla de moral para los niños* (1877), *Bellezas de la literatura española* (1879), *Para los niños: colección de autógrafos arreglada para facilitar la lectura de manuscritos* (1880), *Tratado de dibujo* (1880), *Para la mujer: hermosa colección de pensamientos, máximas, sentencias y escritos sobre la mujer y el amor* (1881), *Álbum de historia sagrada*, *Nociones de historia de España*, *Poesías y pensamientos* (1885), *Tres problemas: la extinción de la medicidad, mejorar la situación del proletariado, instrucción popular* (1901), *Poquita cosa. Pensamientos* (1909) i *Algo sobre las corridas de toros* (s. a.).

7. S'ha de fer notar, sense que ara puguem entrar a analitzar-ho, que en aquesta llarga declaració no apareix ni un sol mot de tipus religiós ni la paraula «caritat». Els signants es refereixen sempre a la solidaritat usant els termes «filantropia» o «fraternitat».

Un altre interès, ni que sigui per la temàtica, ofereix el volumet *A Mosén Jacinto verdaguer. Recuerdo a su memoria* (1903), que, de fet, és un llibret de setanta-nou pàgines, de les quals més de cinquanta són uns «Pensamientos» de Nin, això sí, que «fueron leídos por su autor a Mosén Jacinto Verdaguer en el año 1876, y al darlos hoy a la luz hemos recordado aquellas palabras suyas: “Cuando imprima usted sus pensamientos, acuérdesse de mi, del humilde capellán del vapor”» (p. 23). I és que el llibre comença amb un breu text de Nin titulat «Mosén Jacinto Verdaguer. Una pàgina de su vida. 1876. Escrita en el año 1880 por Joaquín Nin y Tudó.» De fet, són només cinc pàgines i hi explica que anant de l'Havana a la península va conèixer Verdaguer, que ell li va llegir alguns d'aquests «pensamientos» i que el poeta-capellà, fragments de *L'Atlàntida*. Segui com vulgui, sembla que una vegada instal·lat a Barcelona, Nin va tenir algun tipus de contacte amb Verdaguer i, en tot cas, en fou un dels admiradors. El producte de la venda del llibret, que tenia el preu d'una pesseta, anava destinat a l'Hospital de Nens Pobres de Barcelona (creat el 1890).

Nin, que sembla força integrat en cert cercles de la vida barcelonina, consta com a membre fundador i de la junta de la Sociedad Cubana. Devia tenir una acusada sensibilitat social, ja que, a banda d'algun dels títols dels llibres que hem esmentat, *La Vanguardia* (16-9-1885) dona la notícia que servia a casa seva (carrer d'Aragó, 433, baixos) dinars per als nens pobres del barri (en concret, aquell dia, amb la premsa present, en va servir seixanta). Com a membre de la comissió abolicionista de les curses de braus —i crida l'atenció el lligam entre una cosa i l'altra— se'l troba organitzant festivals per a l'extinció de «mendicidad pública» (*La Vanguardia*, 27-10-1902).

No he localitzat pràcticament informació sobre la seva activitat com a dramaturg. Però, en tot cas, la majoria de títols, sempre en castellà, dels quals hi ha constància que es van estrenar (no en conec, però, cap de publicat), es concentren en la primera dècada dels anys noranta i traspuen, en alguns casos de manera evident, aquella preocupació social a què acabem d'al·ludir: *Guerra de fratricidas* (1891, sembla que sobre el conflicte cubà), *El 1º de Mayo o los hijos del pueblo* (estrenat al teatre Calvo-Vico el 4-5-1892), *Una castellana del Clot* (peça curta), *La maldición de una hija* (en prosa, 3 actes), *Mártires de*

*la libertad* (1 acte), *La mancha negra* (monòleg), *Loca de amor* (monòleg) i *Los miserables de Barcelona* (drama en 3 actes). Totes aquestes sis darreres obres surten a la cartellera barcelonina de 1892.

### 3. *Charitas*, àlbum literari i artístic promogut per Francesc Matheu

Francesc Matheu, de trajectòria pública i artística prou coneguda, dirigia, en el moment dels tràgics terratrèmols, *La Ilustració Catalana*, periòdic quinzenal de gran format, amb totes les característiques de les anomenades «il·lustracions», típic producte burgès que aprofitava els darrers avenços tècnics de la impremta i del fotoperiodisme. Matheu devia tenir molt aviat la idea de confegir un àlbum artístic i literari per socórrer les víctimes d'Andalusia. Malauradament, com ja ho comentarem, l'obra no es va publicar. El projecte de Matheu s'anuncia per primera vegada a la darrera plana del número del 15 de gener, anunci que transcrivim literalment:

#### CHARITAS

CATALUNYA-ANDALUSIA

ÁLBUM ARTÍSTICH Y AUTOGRÁFICH Á FAVOR DE LAS VÍCTIMAS DELS TERRATRÉMOLS

La ILUSTRACIÓ CATALANA, desitjosa de contribuir en lo que puga al remey de tants mals com plohen cada día sobre las desgraciadas provincias de Málaga y Granada, está preparant un quadern de gran luxo que veurá la llum per tot lo mes de Mars y quals productes se destinarán exclusivament al aussili de nostres infortunats germans d'Andalusía.

Per aquesta empresa nos prestan son generós concurs tots los artistas espanyols y'ls literats més eminents, per lo qual podem assegurar que la publicació del quadern será un verdader acontexement artístich qu'haurán de rebre ab gust los aficionats á les edicions monumentals. Los senyors Corresponsals de LA ILUSTRACIÓ CATALANA, Llibrerías, Centres de subscripcions, Associacions y particulars que desitjen adquirir exemplars del CHARITAS, podrán dirigir sas demandas á la nostra Administració, á fi de que se'ls puga remetre immediatament á sa sortida, advertint que no's faran novas tiradas un cop agotada l'edició.

Á pesar del lujo inusitado de l'obra, que contindrà una magnífica colecció d'autògrafos y grabats tirats en color, sols costarà

2 PESSETAS EN TOTA ESPANYA

L'expressió «per tot lo mes de Mars» va ser canviada per «pròximament» en el número del 31 de març (que, de fet, va sortir a finals de desembre o primers de gener de 1886). L'anunci es va continuar publicant fins al 31 d'octubre de 1886 i la revista no va explicar en cap moment que s'havia suspès la publicació de l'àlbum ni per quins motius.

En paral·lel, Matheu va estampar un mena de «lletra de convit», en francès (reproduïda en apèndix I del present treball), que va fer arribar a molts escriptors i polítics de fora d'Espanya, alhora que, directament o a través d'amics i coneguts, es va adreçar als de l'interior.<sup>8</sup> Matheu havia previst de tancar la recollida de material el 10 de febrer, segons consta en una carta del 30 de gener a Víctor Balaguer. Es tractava, però, d'una previsió impossible, atesa l'ambició del projecte, que en part es pot seguir gràcies a la correspondència que va adreçar a aquest polític i escriptor català, resident a Madrid, conservada a la Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú.<sup>9</sup> El barceloní havia demanat a Balaguer que li obtingués, a través dels ambaixadors a Madrid, frases autografiades dels «emperadors, reis i presidents de república de les nacions europees, en l'espècie de *París-Murcia*» (carta del 10 de gener). I, encara, li dóna més encàrrecs: «Per medi del Sr. Duran i Bas he enviat a buscar el de D. Alfonso XII; si li sembla que sia convenient alcançar el de sa augusta esposa, li estimaré que ho faça (a V. li serà fàcil) [i] que logre de la Infanta Da. Pau un parell de versos a l'objecte.» Que el temps era massa just i comportava una feina que el diputat vilanoví no devia voler o poder fer, es fa evident en un telegrama que va enviar a Matheu i que va motivar el comentari següent en carta del dia 14. «Realment fora molt engorrós i llarg el projecte de reunir los autògrafos dels soberans; deixem-ho

8. Els autògrafs que va recollir pertanyen pràcticament tots a personatges catalans, espanyols, occitans, portuguesos, francesos i italians.

9. Vull agrair a l'amiga Montserrat Comas, la seva directora, que en localitzés les cartes i me'n facilités còpia.

córrer i contentem-nos amb los dels soberans de l'art, que al cap i a la fi són los de debò.»

Balaguer va escriure també la seva contribució per a l'àlbum. La va redactar, però, en castellà, cosa que devia sobtar Matheu i que va portar a comentar-li-ho, molt hàbilment, d'aquesta manera: «Avui he rebut lo seu autògraf que agraeixo molt. Però, vol permetre'm una observació? No aniria millor que els Mestres en gai saber ho fessen tots en català? En castellà tinc por que se li critique, i l'estimo massa per no advertir-li. V. determinarà lo que millor li sembli. Jo faig l'observació a l'amic; si el mestre opina lo contrari, ho acato des d'ara.» Ignoro si finalment ho va tornar a escriure en català, llengua en la qual sí que va escriure, com ja hem vist, en l'àlbum madrileny *Andalucía*.

El projecte de Matheu, a diferència dels altres que estan en marxa en aquest moment, pretén ser més que un «verdader *àlbum de la caritat*», com deia a Balaguer en l'esmentada lletra del 10 de gener. El director de *La Il·lustració Catalana*, que reiteradament qualifica Balaguer de «cònsol de Catalunya», tenia una intenció que anava més enllà de fer una obra caritativa —de la sinceritat de la qual, però, no podem dubtar—, perquè se situava en un context complicat de les relacions catalanoespanyoles. Així s'excusava el 10 de gener amb Balaguer d'importunar-lo i donar-li pressa: «Perdone'm que el moleste tant, però considere que en aquesta ocasió es tracta de fer veure a Espanya que Catalunya, i sobretot l'element catalanista, sap remoure-ho tot per a socórrer a sos germans de les altres regions de la nació, prenent la iniciativa en una manifestació artística espanyola. La primera que s'haurà fet en aquest gènere, sense egoismes de diner, ni d'art, ni de llengua.» I ho reblava en una carta del dia 14: «li agrairé que ho mire com a cosa seva [la cerca de materials] que és, ja que és qüestió de vindicació catalana, i obre com a veritable cònsol de Catalunya».

El dia 23 de gener tornava a insistir en la mateixa línia:

La meva idea és fer que Catalunya faça gala de sos sentiments fraternals envers los pobres andalusos. Col·leccionant a son profit una sèrie de treballs de persones verdaderament eminents, però sense afany de lluir-se amb lo número de catalans que hi podrien figurar. Al revés, porto intenció de que sien pocs los que hi tinguen la firma:

només que els grossos de debò. Així ningú no podrà dir que fem un àlbum per vanaglòria nostra. M'agradarà més poder ensenyar la cosa feta amb la col·laboració principalment dels forasters. [...] Crec que a Madrid fan també alguna cosa per l'estil.

M'ho diu en Plasencia i sento que això retrega a algú d'enviar-me dibuixos o escrits.

Espero amb ànsia el resultat final. Sentiria que ens faltés alguna firma grossa d'Espanya quan n'hi haurà de grosses de l'estranger.

I novament el 13 de febrer, on, a més, comprovem que el termini per lliurar originals s'ha allargat deu dies:

No li dic res a V. perquè deu estar molt enfeinat i suposo que no s'olvida de l'autògrafo. No sé si la meva observació respecte a la conveniència de que los Mestres en Gay Saber ho fessen en català va molestar-lo, cosa que sentiria en l'ànima, però espero que haurà comprès la meva intenció de que la nostra literatura faci un bon paper al costat de les altres. [...] Fins al dia 20 té temps de comprometre als amics eminents per al nostre àlbum.

L'ambient enrarit que planava sobre la situació política a l'estat aleshores, convé recordar-ho, era motivat, sobretot, per dos factors. D'una banda, per la renovació de l'acord anomenat de *modus vivendi* amb la Gran Bretanya, que estava a l'espera d'un tractat, pel qual s'afavorien les importacions manufactureres britàniques —en clar perjudici de la indústria catalana— a canvi de facilitar les exportacions espanyoles de vi i alcohol. Ja a l'abril de 1881 Víctor Balaguer havia estat destituït pel govern Sagasta de la Junta d'Aranzels per haver denunciat l'actitud anticatalana i la parcialitat del ministre Camacho i per la seva oposició a un altre acord lliurecanvista, en aquest cas amb França. El gener del 1884, Balaguer, que era president del Consell d'Estat, es va veure obligat a dimitir el càrrec per haver utilitzat el seu vot de qualitat per paraitzar l'acord comercial esmentat amb el Regne Unit.<sup>10</sup> No és estrany, doncs, que Matheu toqués en aquest cas una fibra sensible i que l'anomenés «cònsol de Catalunya».

10. Extrec aquestes dades de Borja de RIQUER. «L'establishment català i el Memorial de Greuges». A: Joaquim NADAL I FARRERAS i altres. *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*. Barcelona: La Magrana, Institut Municipal d'Història de Barcelona, 1986, p. 19-20.

D'altra banda, ja es portava temps debatent la possibilitat de canviar el dret civil català, anomenat «foral», pel castellà, anomenat «comú». La qüestió, que afectava els drets de propietat i de família seculars a Catalunya, era sentida com una agressió i havia encès el debat polític i periodístic. Com era habitual, els atacs contra els catalans solien al·ludir a una falta de solidaritat i de patriotisme. I hi havia, encara, les reivindicacions, que ara estaven en una fase activa, a favor de la llengua catalana, sotmesa a una absoluta marginació pública.

A Barcelona, en aquell moment, ja hi havia qui, públicament, posava en relació la solidaritat amb les províncies andaluses i les repercussions negatives del *modus vivendi* comercial. Així ho feia la desinhibida revista satírica *L'Esquella de la Torratxa* del dia 21 de febrer amb aquests mots: «Catalunya és rica: si l'arruïnem / quedaran al nostre nivell. Obrim doncs / la frontera als productes inglesos i que / Inglaterra se la xucli. / Tal és lo pensament d'alguns patriotes que / no troben altra manera de recompensar l'esforç / generós de la terra catalana en favor de les / víctimes dels terremotos d'Andalusia.»<sup>11</sup>

De fet, en aquells dies dels terratrèmols i de les activitats per ajudar les víctimes, a Barcelona es produïen alguns esdeveniments significatius relacionats amb el que estem exposant. El 9 de gener, l'Ajuntament de Barcelona va aprovar en ple una declaració contrària al tractat amb la Gran Bretanya i una altra de suport a la legislació civil catalana i el dia 25 era la Diputació la que feia una declaració defensant el dret foral català. I abans, el dia 10, per iniciativa del

11. Citada per Josep M. SOLÉ I SABATÉ. «La premsa de Madrid i de Barcelona: dues visions enfrontades davant el Memorial de Greuges», dins l'obra citada en la n. ant., p. 99. Convé recordar que només les accions de la patronal catalana, el Foment del Treball, van recaptar, roba i estris diversos a banda, 274.530,35 pessetes, aportades per uns dos mil donants. Amb els diners es van reconstruir noranta cases a Arenas del Rey (Granada) i vint-i-quatre a Vélez-Málaga i vint-i-tres a Periana, ambdues localitats de la província de Màlaga (cf. *Memoria de los trabajos efectuados por la Comisión de auxilios constituida en el Instituto de Fomento del Trabajo Nacional para socorrer á los damnificados por los terremotos acaecidos en las provincias de Granada y Málaga el día 25 de Diciembre de 1884*. Barcelona: establecimiento Tipográfico de los sucesores de Ramírez y Cía., 1886). Ignorem quines foren les aportacions realitzades a través dels bisbats, ajuntaments, diputacions, la premsa i entitats diverses. En aquesta *Memoria* s'indica que les esglésies i les cases rectorals van ser reconstruïdes pel bisbat de Barcelona i els edificis dels ajuntaments i les escoles pel municipi barceloní.

Centre Català, que presidia Valentí Almirall, havia tingut lloc a la Sala de Contractació de la Llotja barcelonina una gran reunió d'entitats i personalitats de tots els camps i de tendències polítiques molt variades, on s'acordaren un seguit d'accions que portaren a la redacció de la «Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya», coneguda amb el nom de *Memorial de greuges*, que fou presentada al rei Alfons XII el 10 de març d'aquell 1885. Com és sabut, entre els que van lliurar el document al monarca hi havia els escriptors Àngel Guimerà, Frederic Soler, Jaume Collell i Jacint Verdaguer (aquest hi anà després de molts dubtes perquè sempre es negava a participar en afers que li semblessin polítics).<sup>12</sup> La reacció governamental fou l'aprovació de l'acord amb els britànics dos dies més tard de l'audiència reial.<sup>13</sup>

En tot cas, l'àlbum projectat per Matheu no va veure la llum, ignorem per quines raons. Certament, va rebre una bona resposta dels escriptors, polítics i artistes a qui va demanar col·laboració. Potser es va desanimar en veure que les altres iniciatives s'anaven materialitzant i la seva no? Potser no va disposar dels recursos necessaris per imprimir la publicació, que no devia ser pas barata ateses les característiques tècniques amb què s'havia anunciat? De fet, sabem, com s'ha dit més amunt, que Francesc Matheu va continuar anunciant l'edició de l'obra fins a l'octubre de 1886, cosa que fa pensar més en problemes d'índole financera que no pas de recollida d'originals, que devia fer temps que ja tenia a les mans. La suspensió, una mica enigmàtica, de la revista just entre els mesos de febrer i març de 1885, que no represa fins a finals d'aquell any o més probablement principis del 1886, amb el núm. 131, amb capçalera de 31 de març de 1885. Hi ha, però, en aquest número una «Advertència» a la primera pàgina que porta data de 31 de desembre, on, de manera poc clara, s'al·ludeix al «retard» en l'aparició de la publicació amb referències a problemes relacionats amb una epidèmia de còlera i de subministrament de paper. Val a dir que aquesta epidèmia fou especialment important i que trasbalsà notablement la vida catalana, especialment

12. Veg. la carta de Verdaguer a Jaume Collell de l'1 de març (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. IV. Barcelona: Barcino, 1974, p. 216).

13. Sobre aquests esdeveniments i el Memorial de Greuges en conjunt, veg. el recull de treballs del llibre esmentat a la n. 10.



la barcelonina i, d'una manera o altra, devia afectar Matheu i tots els seus projectes. La manca d'estudis sobre *La Il·lustració Catalana*, tot i la importància històrica de la publicació, no permet anar gaire més enllà del que acabem de dir sobre els possibles motius de la no publicació del volum.<sup>14</sup>

Sigui com vulgui, fou una llàstima que no és publicades *Charitas*, que per l'ambició, les col·laboracions i el «luxo» prometia ser una obra d'un nivell notable. No sabem quin poema hi va enviar Verdaguer, que hi devia col·laborar (és impensable que no ho fes, atesa la relació amb Matheu). Potser era «La veu de l'Atlàntida», que es va publicar a la *Il·lustració Catalana* del 15 de gener, i que havia estat escrita inspirada en els terratrèmols.

#### 4. Número extraordinari de la *Crònica Comercial*

L'Acadèmia Científico-Mercantil de Barcelona, creada el 1871, era una mena de protocol·legi professional del peritatge mercantil: defensava interessos corporatius i participava en afers de la vida econòmica i cultural catalana i barcelonina en particular. Presidida per Josep Fiter Inglès (1857-1915), destacat catalanista, historiador, tècnic comercial, col·laborador de la premsa i un dels iniciadors de l'excursionisme a Catalunya, l'Acadèmia havia començat a publicar el gener de 1885 una revista social, bàsicament tècnica, però també amb textos culturals, que sortia quinzenalment i era impresa en format d'octau. Escrita en castellà, tenia el títol de *Crònica Comercial. Eco de la Academia Científico-Mercantil de Barcelona*. El primer número és de l'1 de febrer de 1885 i en el segon ja donaven aquesta notícia:

Hasta la fecha de este número, queda acordado promover una suscripción [sic] entre los señores académicos, invirtiendo el resultado

14. Roser Matheu, en la biografia que va dedicar al seu pare, *Vida i obra de Francesc Matheu* (Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1971), explica que «Un esbós de col·locació de gravats indica el planejament d'una fulla d'àlbum, de l'àlbum que no arribà a ésser publicat». I tampoc no té cap explicació per a aquest fet: «No sabem quines dificultats editorials o d'altres impediren que sortís a la llum [...]» (p. 69).

que produzca en la publicación de una hoja o folleto, que se pondrá a la venta destinando el producto íntegro al socorro de los desvalidos, víctimas de las catástrofes que tan honda impresión han producido en el país, y en las naciones extranjeras.

Esta publicación contendrá trabajos científicos, describiendo los terremotos acaecidos, y analizando las causas de esas horribles revoluciones del planeta que habitamos; reseña histórica de los terremotos y documentos inéditos y coetáneos de los acaecidos en nuestra región; apuntes geográficos y estadísticos de las provincias de Málaga y Granada acompañados de los mapas correspondientes; datos oficiales y particulares, que permitan apreciar con exactitud las víctimas ocasionadas y las pérdidas materiales producidas por los últimos terremotos; y finalmente trabajos literarios en prosa y en verso alusivos a la calamidad que tan unánime consternación ha inspirado. (any 1, núm. 2, 15-2-1885, p. 15-16).

Dos dies abans, *La Vanguardia*, ja se'n feia ressò: «La *Crónica Comercial* publicará un número extraordinario dedicado a las víctimas de los terremotos de Andalucía, insertando trabajos del Dr. Morera [sic, per Almera], pbro.; de don Jacinto Verdaguer, pbro.; de don José Fiter e Inglés; de don Francisco Gras, y de don Honorato de Saleta. Se venderá al precio de un real.» I, encara, el diari dels Godó el dia 18 ja deia que havia sortit.

De fet, el número, estampat a la Impremta Barcelonesa, en format de quart i paper del mateix tipus que la revista, sense cobertes, constava de vint pàgines i només deia «Barcelona, Febrero de 1885», i portava aquest títol: «Número extraordinario consagrado á conmemorar las desgracias ocasionadas por los terremotos en las provincias de Granada y Málaga». A la primera plana hi ha un gravat al·legòric de la virtut de la Caritat de l'ebenista i dibuixant Francesc Llorens i Riu (1864-1925). La revista s'inicia amb un article de Jaume Almera («Análisis de las causas físicas de los terremotos»), al qual segueixen el poema «La veu de l'Atlàntida», de Verdaguer (datat «Barcelona, 15 gener 1885»), una «Reseña histórica de los terremotos» de Fiter i Inglés (el director *de facto* de la publicació), un poema en castellà («El azote»), de l'advocat i publicista Francesc Gras i Elias, i una «Reseña topográfica-geográfica de las provincias de Granada y Málaga», del general d'enginyers i historiador Honorat de Saleta (1844-1915). El número es completava amb un mapa de les províncies afectades i una

crònica detallada de les accions solidàries realitzades a Barcelona i altres llocs, tant d'Espanya com d'Europa, amb una referència a la visita de l'enviat de la premsa de Madrid, al qual ja m'he referit més amunt, on es destaca que a Barcelona aquest «se encontró con que todo estaba hecho». I els comentaris següents, que resulta difícil de deslligar de les tensions catalanoespanyoles del moment (a les quals m'he referit abans):

La oposición unánime del público de ésta [Barcelona] como en las otras provincias a ingresar el importe de las subscripciones en la abierta por el Gobierno con el nombre de Nacional, no significa otra cosa que el deseo de socorrer, y socorrer pronto, a los desgraciados de Andalucía; cosa que hubiera sido de todo punto imposible dada la complicación de nuestra máquina administrativa.

Las remesas que se han hecho a Málaga y Granada así en metálico como en ropa de abrigo, prendas de vestir, medicamentos y otros muchos artículos, excede a toda ponderación, siendo, sin duda, Barcelona la primera ciudad de España en la importancia de sus donativos. (p. 14).

## 5. *Caritat*: la iniciativa solidària de Verdaguer

### 5.1 *L'origen*

Davant de les notícies de les calamitats que els sismes (van tenir rèpliques durant dos mesos) provocaven i del moviment de solidaritat que va despertar en la societat i que Verdaguer va poder comprovar directament en el palau episcopal de la capital catalana, on la gent portava almoines de tot tipus, segons explica en la carta-pròleg del llibre adreçada al bisbe de Barcelona, l'escriptor es va sentir profundament colpit. Aleshores, continua dient, es preguntà què podia donar i es respongué, afirmant la seva condició d'escriptor: «si hagués sigut flequer hauria duit un parell de pans, sent poeta, me creguí obligat a donar poesia». Hi rebla la seva voluntat caritativa amb una citació en llatí de la Bíblia, amb la qual subratlla una altra de les seves condicions personals: ell no és una persona acabalada, *quod autem habeo, hoc tibi do* (Ac 3,6): [De plata i or no en tinc,] *però el que tinc t'ho dono*.

De totes les iniciatives sorgides dels cercles literaris catalans la més ràpida i efectiva va ser la de Jacint Verdaguer, que va vehicular, com no podia ser d'altra manera, a través del bisbat barceloní, molt actiu en la recollida d'almoines per ajudar els damnificats. En efecte: tres setmanes més tard de la catàstrofe, el 13 de gener de 1885, ja presentava el llibre *Caritat* al bisbat de Barcelona a fi que es nomenés el censor eclesiàstic per poder-lo publicar. Fou designat un intel·lectual de renom, Josep Torras i Bages, el futur bisbe de Vic, que el 23 d'aquell mateix mes ja va informar favorablement sobre la publicació. Amb tot i això, Torras, que devia tenir els originals el mateix dia que va demanar la censura eclesiàstica o una mica abans —no era difícil per un escriptor de prestigi obtenir el censor que volia i, doncs, ateses les presses per editar de Verdaguer no seria estrany que ell mateix li hagués donat els textos—, ja escrivia al poeta just el dia 13 el següent: «la poesia *La cegueta* és preciosa, mes hi ha una paraula que m'hi fa un xic de nosa: “Com les idees per lo cervell”. Eixa expressió és un xic materialista: les idees són en lo enteniment, en l'esperit, puix són coses immaterials i espirituals. Com lo poeta parla lo llenguatge del poble i no se li deu exigir rigorisme filosòfic, si vostè té dificultat en arreglar lo vers, també ho passaré; mes crec que, sobretot ara, en època de realisme, convé ser exigent en tot lo que puga afavorir la mala tendència».<sup>15</sup> Verdaguer no va poder o no va voler tocar el vers.

Que l'escriptor s'apressava perquè sortís el llibre s'evidencia també en altres llocs del seu epistolari. Cap al dia 20 donava la notícia de la compilació del llibre al seu amic Jaume Collell, a qui enviava un poema del recull, perquè el publicés al setmanari que aquell dirigia, *La Veu del Montserrat*, de Vic, demanant-li, però, que no digués «una paraula del volum [que] vull que vinga de sobte». A la vegada li pregava que li retornés l'original de la poesia «com més aviat millor, per si hi falta res i portar-la a la impremta»,<sup>16</sup> petició reiterada en carta sense datar, però que ha de ser d'aquells mateixos dies.<sup>17</sup> El poema que adjuntava, «Per què canten les mares», fou publicat el 24 de gener, sense al·lusió al llibre. En canvi, el dia 31 van estampar «La veu de l'Atlàntida» amb la nota següent: «Nostre

15. Op. cit. en la n. 12, p. 211.

16. Op. cit. en la n. 12, p. 212.

17. Op. cit. en la n. 12, p. 214.

estimat company, amable sempre, ha volgut que pels lectors de LA VEU DEL MONTSERRAT fossen les primícies del hermós volum de poesies que, amb lo títol de CARITAT, ha donat a l'estampa en benefici dels infortunats pobles d'Andalusia. No podia faltar-los als pobres aquest delicat òbol del cor de poeta i de sacerdot de mossèn Verdaguer».

El recull va sortir al carrer el 30 d'aquell gener, abans que les altres publicacions d'intenció benèfica que estaven en marxa a la capital catalana.

Cal remarcar, en relació a la iniciativa verdagueriana, dos fets. L'un, la discreció i la celeritat amb què va actuar. L'altre, com ha dit Isidor Cònsul i ja he remarcat més amunt, «la reivindicació professional del seu ofici de poeta que fa en el pròleg».<sup>18</sup> I, encara, que ell no és un poeta aïllat del món, sinó connectat amb les seves realitats, que coneixia molt bé per la seva funció d'almoïner del marquès de Comillas.

### 5.2 *El llibre: costos i beneficis*

L'aplec *Caritat*, imprès per l'Estampa de Fidel Giró, la impremta habitual del poeta, fou editat pel llibreter-editor Àlvar Verdaguer de Barcelona (sense cap parentiu amb l'escriptor) i va sortir a la llum pública el 30 de gener de 1885. De format de butxaca (160x114 mm), tenia 100 pàgines (incloent les de l'índex), paper de fil, capçal guillotinat i barbes laterals i a la base, i cobertes de cartoné. Es venia a 4 rals (o sia, una pesseta) i fou pagat per Jacint Verdaguer. Segons una carta d'ell mateix al poeta Josep Lluís Pons i Gallarza, el benefici que donà fou de «260 duros» (o sia, 5.200 rals o, en pessetes, 1.300). El crític Isidor Cònsul va calcular que els costos d'edició devien ser de 30 cèntims per exemplar, d'un tiratge estimat de 3.000. Les vendes devien suposar, doncs, un ingrés brut precisament de tres mil pessetes, del qual deduïts els costos d'impressió (900 pessetes) i la comissió del 25% dels llibreters (750 pessetes), dóna resultat final que devia rondar les 1.350 pessetes, xifra que s'acosta als 260 duros esmentats.<sup>19</sup>

18. «Introducció» a *Caritat*. A: Jacint VERDAGUER. *Poesia*, I. A cura de Joaquim Molas i Isidor Cònsul. Barcelona: Proa, 2005, p. 288.

19. Vegeu Isidor CÒNSUL. «260 duros als pobres d'Andalusia (notes sobre Verdaguer i els negocis editorials)». *Anuari Verdaguer*, núm. 14 (2006), p. 263-

El llibre consta que s'exhaurí relativament de pressa (a primers de març ja parlava de reeditar-lo)<sup>20</sup> i el 16 de maig el setmanari vigatà *La Veu del Montserrat* donava la notícia que s'acabava de posar a la venda la segona edició, realitzada pels mateixos impressor i editor, ara amb un paper de qualitat corrent, però amb cobertes de tela (hi ha exemplars de color verd fort, blau cel i marró fosc, com a mínim). El preu era de sis rals (1,50 pessetes) i n'ignorem tant els costos com els beneficis i el tiratge així com en quin moment s'exhaurí l'edició (a finals de 1888 encara consta en altres obres del poeta com a disponible). Verdaguer hi va afegir quatre poemes nous i, com era el seu costum, va revisar la resta. Així, el llibre va passar a tenir 110 pàgines (índexs inclosos). Les mides van variar lleugerament: ara 154x104. Segui com vulgui, el 1893 en va sortir una tercera edició,<sup>21</sup> ampliada amb dos poemes nous, a càrrec de la Llibreria i Tipografia Catòlica de Barcelona, amb paper corrent i tapes senzilles, amb un preu de venda d'una pesseta, un altre canvi en les mides (162x104) i 112 pàgines (taula inclosa). Ja no hi va haver cap més edició del recull en vida de Verdaguer.

278. No hem pogut comprovar a l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB) quan es va fer lliurament dels diners ni de si eren exactament els que consten en aquesta carta ni què va acabar donant la segona edició: en el catàleg de l'ADB no hi ha inventariat cap fons relatiu a aquesta recapta d'almoines. Tampoc no n'hem trobat rastre en d'altres fons inventariats de l'ADB on suposadament hi podria haver alguna documentació de la molta que es devia generar. Cal no descartar que puguin aparèixer en algun moment els comptes i les cartes que, forçosament, durant més d'un any, es van intercanviar amb el bisbat de Granada.

20. En carta de l'1 de març, cit. en la n. 12, deia a Jaume Collell: «*La Caritat* se'n va anant i ara sí que confio fer nova edició, per la qual guardo les advertències teves i acceptaré a mans besades les que em proposes de nou.»

21. El setmanari *La Veu de Catalunya* del dia 17 de setembre de 1893 deia que «està pròxima a terminar-se la impressió de la 3<sup>a</sup> edició del llibre *Caritat* esmeradament revisat per son autor, l'inspirat restaurador de la mística catalana» (p. 459). En una carta de Verdaguer des de la Gleva a Joan B. Batlle, segurament del mes de juny d'aquell any, es pot constatar que ja s'ha iniciat el procés de la tercera edició: «¿Podries entregar, si la tens, l'última edició de *Caritat* al Sor. Casals [el regent de la Tipografia Catòlica de Barcelona] per tornar-la a estampar? Jo te'n daré altre exemplar al venir [a Barcelona], si a Déu plau» (Narcís GAROLERA. «Vuit cartes de Verdaguer inèdites». *Ausa*, núm. 128-129 [1992], p. 32).

### 5.3 *Una obra miscel·lània?*

Amb la diligència que hem vist, el procés de confecció del recull és reportat de manera ben explícita en el pròleg, un pròleg que té, també, la funció d'articular el llibre amb la seva producció anterior: «Buidí mes escorregudes carteres, aprofití algun retall, doní forma a alguna idea, i veus aquí la història d'aquest petit llibre». La primera edició va aplegar trenta composicions, de les quals una vintena eren desconeguts i la resta ja havien estat publicats a la dècada dels vuitanta o ho foren gairebé simultàniament amb l'aparició de *Caritat* (cosa que sembla indicar que els acabà aquell mes de gener de 1885 per incloure'ls en el recull).

Si les composicions del llibre són de procedència tan variada com el mateix poeta explica, no és estrany tampoc que el contingut sigui també divers. Però, fins a quin punt és «miscel·lani»? Potser només per la procedència i la varietat de temes, uns temes que, d'alguna manera, són línies d'un feix més compacte que no sembla. Hi predominen les poesies que es poden posar sota l'etiqueta de «religioses», però, al seu torn, aquestes presenten les moltes direccions que pot adoptar la literatura religiosa: des de la mística que recorda textos del llibre *Idil·lis i cants místics* (1879), com, posem per cas, «Amor», «La rosa marcida» o «Mane nobiscun, Domine» fins a la moral com «Lo rector de Vilanova» o la més simplement edificant com «Amor de mare» i «Amor de fill», passant per dos de devots vers la Mare de Déu de Montserrat, un que havia de tenir molta fortuna posterior, «La mort de l'escolà», i un altre d'agraïment «Als catalans de Filipines que m'han enviat una corona de llozer d'argent». No hi manca algun poema de circumstàncies, de notable valor literari, com «A la mort de D. Antoni López» —que planteja, tanmateix, les obligacions dels rics envers els pobres— i algun altre de temàtica civil, també dels millors del recull, com «L'heura», centrat en un tema tan romàntic com és el de les ruïnes, o una «tradició empordanesa», en el cas del poema narratiu «Lo bruel», una crítica de l'avarícia, un vici ben oposat a la virtut de la caritat.

En la primera edició, només hi va haver temps d'escriure'n un de centrat en les desgràcies que motivaren l'aplec, «La veu de l'Atlàntida» (a la segona, hi afegí en aquesta línia, el sentit romanç «Lo

cego d'Alhama» i un de relacionat amb una altra catàstrofe natural, una riuada, «Record de Múrcia»). En aquesta reedició hi va incloure quatre poemes nous, els dos acabats de citar, una quarteta breu («Per què el Déu de la pau permet la guerra?») i un de força interessant, «En Comillas», on oposa els records d'infantesa a la dura realitat del present. A la tercera edició, encara va engruixir el recull amb dues peces noves: l'«Himne a sant Felip Neri», escrit a petició dels felipons en ocasió del tercer aniversari de la mort del sant, i un diàleg exemplaritzant, «Jesús i l'infant».

Les poesies de *Caritat*, si més no la majoria, incideixen d'una manera o d'una altra en el tema de la caritat i amb d'altres que s'hi relacionen (la pobresa, la humilitat, l'orfenesa, l'amor matern, els desvalguts, etc.): d'aquí que, més amunt, hagi parlat que el llibre és més un feix de línies d'una mateixa temàtica, la «social», que Ricard Torrents remarca que és «nova en l'obra del poeta».<sup>22</sup> En moltes peces hi traspua la preocupació pels temes socials de Verdaguer, embolcallada per la solució que tant ell com l'Església propugnaven per resoldre la lluita de classes: la caritat. Ho deixa ben clar ja en el poema que obre el llibre, escrita expressament: «oh Caritat!, cadena de flors que l'amor féu, / en terra, tu, agermanes los homes amb los homes». O en l'altre que el tancava a la primera edició, també compost per a l'ocasió i l'únic que al·ludia a la catàstrofe dels terratrèmols, «La veu de l'Atlàntida», que es clou amb aquests quatre versos: «Caritat, veu d'allà dalt, / la veu de l'abisme apaga, / i l'harmonia dels cels / ací en la terra davalla». Una virtut que cal entendre de manera directa — donar ajut espiritual i material als necessitats —, la pura i

22. Ho diu en la nota liminar a la carta-pròleg de *Caritat*, a Jacint VERDAGUER. *Autobiografia literària* (Vic: Eumo; Universitat de Vic, 2002, p. 44), un llibre confegit per Torrents a base dels pròlegs de Verdaguer als seus llibres. En el treball que Torrents publica en aquest mateix *Anuari Verdaguer* suggereix una lectura no romàntica del poema que més sembla separar-se de la resta de les composicions de *Caritat*, «L'heura. Als excursionistes». Segons diu, l'acció protectora de l'heura és la que fan els excursionistes amb els monuments i les relíquies del passat «per un transvassament i un intercanvi de compassió», que va més enllà de la protecció de les restes historicoarqueològiques i que es projecta sobre la «pàtria catalana i els valors catalans de la humanitat». Hi ha, doncs, una acció protectora de la natura i l'home, recíproca; de fet, allò que avui s'anomena «sostenibilitat». En aquesta línia, la suggerent lectura de Torrents situa aquest poema dins el marc general de la resta de peces del llibre.



simple «almoïna del cor», com diu al final del seu pròleg al llibre en fer-ne ofrena als damnificats d'Andalusia. Una virtut cristiana bàsica que, per a Verdaguer, no es podia confondre ni amb la filantropia ni amb la beneficència oficial.

#### 5.4 *La recepció crítica coetània*

No puc acabar sense fer una referència, ni que sigui de passada, a la recepció crítica coetània que va tenir el llibre.<sup>23</sup> La primera constatació és que una part de la premsa es va limitar a donar notícia de la sortida del volum, a lloar-ne la qualitat de les poesies, a copiar-ne alguna, a reconèixer el valor del gest de Verdaguer i, naturalment, a recomanar-ne la compra. També cal constatar, com diu Laura Vilardell, que resulta curiós que, tret d'alguns textos solts, el llibre no vagi ésser traduït al castellà, atesa la finalitat solidària del volum. Això no obstant, cal fer esment que algunes de les ressenyes que van fer-ne alguns escriptors tenen un cert interès.

Segurament, la primera crítica apareguda a la premsa fou la de Francesc Miquel i Badia, d'extensió breu, sortida al *Diario de Barcelona* del dia 21 de febrer.<sup>24</sup> Després d'aconsellar «la adquisición y lectura del tomito», perquè així es farà «obra buena contribuyendo al socorro de los infelices andaluces y al par leyéndolo se procurarán ratos verdaderamente deleitosos», el ressenyador remarca que la força del sentiment místic, la vivor i la naturalitat expressiva de Verdaguer el situen, «sin exageración de ninguna especie», al costat de Joan de la Creu i Teresa de Jesús. Reconeix que no totes les composicions tenen la mateixa vàlua i destaca en especial aquelles que tenen un caire popular, com ara «Per què canten les mares?» —que transcriu— i «Pobre mare», així com algunes de les que, segons

23. Sorpren l'absència de referències al llibre verdaguerià a la premsa granadina, que, d'altra banda, va informar molt de la solidaritat catalana; veg., en aquest sentit, el treball de Lourdes Sánchez, «La recepció de Verdaguer a la premsa granadina d'entre segles», publicat en el present *Anuari Verdaguer*.

24. «Poesía catalana [Caritat]». Prenc les citacions de la reproducció que en va fer Antònia TAYADELLA en el treball «La recepció de Verdaguer al *Diario de Barcelona* (1877-1902)». *Anuari Verdaguer* [10] (1997-2001), p. 207-262. Els fragments copiats es troben a les pàgines 234-237.

afirma, pertanyen a la «poesía erudita». En aquestes assenjala que l'autor «despliega más riqueza de lenguaje y mayor pompa en la versificación», com en els casos que cita de «A la mort de D. Antoni López», «L'aura», «Als catalans de Filipines» i «La caritat».

Més interessant resulta, perquè ultrapassa l'estricta ressenya del llibre i abasta tot un seguit d'aspectes de la personalitat de Verdaguer —en traça un cert retrat psicològic— i del conjunt de la seva producció literària, el comentari que va dedicar-li Josep Yxart al primer volum d'*El año pasado* (Barcelona, 1886), que ignoro en quin moment va ser escrit i si va sortir en algun periòdic. En tot cas, no devia ser gaire allunyat de l'aparició del llibre verdaguerià, ni pel que diu ni pel fet que obre la secció «Libros nuevos» del volum d'Yxart. Tanmateix, gairebé no parla del contingut del llibre: tot plegat sembla una excusa per fer una valoració global de l'obra de Verdaguer i de la seva significació en la literatura catalana renaixent. A banda de reproduir la carta-pròleg al bisbe de Barcelona i el poema «A la mort de D. Antoni López», es limita a recordar els dos estils verdaguerians que des de l'aparició dels *Idil·lis i cants místics* havien assenyalat alguns crítics:

[...] nadie ignora que su íntima personalidad estriba en dos grandes condiciones que no suelen verse juntas: el sorprendente poder de crear imágenes grandiosas, por lo sublimes, y por sus dimensiones casi diré materiales; y la ternura y suavidad del sentimiento otras veces, en composiciones cortas. Pasa de un extremo a otro. Vacía una esfinge colosal de una sola pieza, tomando por bloque toda una cantera, y luego coge con delicada mano la delicada mata que arraiga entre sus hendiduras. A mi me gustan más algunas de estas florecillas y brotes, que algunas de aquellas imágenes.<sup>25</sup>

No tinc notícia d'altres recensions de relleu al Principat o a València. En canvi, a Mallorca, el mateix 1885 el *Museo Balear* de Palma de Mallorca en va publicar dues. La primera, que correspon al mes de març (fascicle 9 del tom II), va signada per Josep Lluís Pons i Gallarza. És un article molt elogiós i retòric, sense assenyalat el més

25. Cito per Josep YXART. *Obra Completa. Volum I: El año pasado (1886-1888)*. Edició de Rosa Cabré. Barcelona: Diputació de Tarragona; Proa, 1985, p. 130 (el comentari complet omple les pàgines 125-131).

mínim defecte, que insisteix en el fet que la «bellesa» de les poesies del volum és «tota moral, tota de sentiment» i que, per això, el seu «efecte és universal». Pons, que reproduïx «La mort de l'escolà» i «Jesús als nois», destaca, jugant amb els títols d'alguns poemes:

L'unitat de sentiment es lo fil que lliga totes les composicions en un sol pom: la *caritat* baix tots sos aspectes; consell en la *etzebara*, compassió en la *rosa marcida*, cástich en *lo bruel*, fraternitat en l'*aura*, humanitat en lo *rossinyol*; providencia en la *ceguera*; sublimitat heroica en *cor de mare*; sempre caritat: pero may monotonía.<sup>26</sup>

I atribueix tot el conjunt al «sacerdot-poeta», a la seva condició sacerdotal, ja que en totes elles s'hi troba «lo ver esperit del cristianisme» juntament amb «lo veritable esperit de la poesia».

Uns mesos més tard, fou Josep M. Quadrado qui va fer una ressenya del llibre de Verdaguer juntament amb la de dos llibres de Teodor Llorente i Miquel Costa i Llobera, que va titular «Caritat, Esperanza y Fé, tres buenas obras de este año 1885». El polígraf menorquí resumeix el contingut del llibre en aquests termes:

Flores, pájaros, niños, los encantos de la inocencia, los atractivos de la virtud, las privaciones suavizadas por la resignación, los celestiales consuelos del infortunio cristiano sobrellevado, son el ordinario asunto de estos lindos diseños; pero ¡qué inagotable fecundidad de invención!, ¡cuánta abundancia y riqueza de matices!<sup>27</sup>

Després, analitza el que qualifica, com Pons i Gallarza, de «sacerdotal volumen», on diu que no hi ha més que dos amors, el matern i el de Déu:

El primero expresado con sublimidad en *Pobre mare*, con gracia en *Boyra*, con viveza en *Amor de fill*, con ponderación violenta en *Amor de mare*, que francamente suprimiría de la colección, porque el amor a lo malo es malo hasta en el corazón de una madre; el segundo, ingenuo y candoroso en las composiciones ascéticas *Jesús als noys*, *Amor*,

26. «CARITAT. Poesies de Mossen Jacinto Verdaguer». *Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes*. Tom II, núm. 6 (31 de març de 1885), p. 204.

27. *Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes*. Tom II, núm. 19 (15 d'octubre de 1885), p. 724.

*Resignació, Mane nobiscum Domine*, grave y lacónico en *Ingratitut*, expansivo y elocuente en *Jesus á sos amichs* [...].

De los enunciados grupos se apartan cuatro grandes poesías de carácter más personal: la *Veü de l'Atlàntida* [...]; *Als catalans de Filipines* [...]; la *Eura* [...]; por último, el tributo de gratitud bastante por sí solo para inmortalizar a su digno Mecenas [«A la mort de D. Antoni López»] [...].

Hubiera transcrito la *Eura* que obtiene mi singular predilección, pero ya que me lo impide la reciente reproducción de ella en el *Boletín Arqueológico de la Sociedad Luliana*, la reemplazaré con la que ciertamente no le es inferior, atendidas las dificultades del asunto [«A la mort de D. Antoni López»].<sup>28</sup>

Sens dubte, la crítica de Quadrado, a la qual no puc dedicar més espai, és la més interessant de les que van sortir en aquell moment. Tot i que no tinc notícia d'altres ressenyes ni a la premsa catalana i ni a l'espanyola, sí que n'hi ha una, coetània, apareguda a la *Revue du Monde Latin*, signada pel director, el baró Charles de Tourtoulon, que conté un interessant paràgraf final que val la pena de reproduir:

Nous voudrions que Caritat, comme toutes les œuvres de M. Jacinto Verdaguer, fussent entre les mains de tous ceux qui aiment les lettres; la langue n'en est pas tellement éloignée du français, et surtout des dialectes méridionaux de notre pays, que tout le monde chez nous ne parvienne à en comprendre quelques mots. Ces bribes saisies un peu au hasard donneraient l'envie d'en comprendre davantage, et l'on y gagnerait une double jouissance: celle d'apprendre le catalan, une des plus langues de l'Europe, et de comprendre les œuvres de l'un des premiers poètes de notre temps.<sup>29</sup>

No es pot acabar aquest repàs a la recepció immediata del llibre sense un parell de comentaris epistolars de dos escriptors distingits, escrits en el mes de març de 1885. El primer és de Miquel Costa i

28. *Ibidem*, p. 725-726.

29. És el volum de 1885, p. 406-407. La revista apareixia en fascicles quinzenals o mensuals, les dades dels quals no sempre són prou explícites. Per les dades del volum on apareix la recensió que hem pogut consultar, va sortir el febrer o el març d'aquell any. Verdaguer, que de segur que havia enviat el llibre a Tourtoulon, hi mantenia una bona relació i, en aquest sentit, convé recordar que el francès va escriure uns anys més tard una semblança del nostre poeta, titulada simplement *Mossen Jacinto Verdaguer* (París, 1888).

Llobera, va adreçat a Antoni Rubió i Lluch i té tot el valor de qui el formula i en privat: «He visto el tomo de Verdaguer, publicado con motivo de los terremotos, y aun siento perfumada mi alma por aquel precioso ramo de flores silvestres presentadas con toda su frescura y tan llenas de celeste rocío que no parecen cogidas por mano de hombre. Para mí Verdaguer es el primer poeta contemporáneo, de España.»<sup>30</sup> El segon, que em serveix per acabar, és de Mistral, en carta al mateix Verdaguer, on li agraeix, en nom seu i de la seva muller, la tramesa del llibre i que inclou una expansió final ben pròpia d'un poeta: «Nous avons égrené, grain à grain, ce chapelet mystique de légendes touchantes et d'inspirations pieuses, que vous pouvez suspendre au cou de la Reine des Vierges. // Quelle belle vie est la vôtre, pure comme la neige du Canigou, et s'exaltant sans cesse comme lui dans la lumière et l'azur du ciel!»<sup>31</sup>

## Apèndixs

### I

#### [CARTA DE CONVIT]

LA ILUSTRACIÓ CATALANA  
BARCELONA  
2 – Jovellanos – 2

*Monsieur:*

La plus belle région de notre cher pays, l'Espagne, se trouve sous le coup d'un fléau terrible dont la force et la durée sont hors de toute prévision. Cependant les villages tombent en ruine, et même les grandes villes éprouvent à chaque nouveau tremblement de terre la perte ou le délabrement de nombreux édifices. Leurs habitants se trouvent la plupart dans le plus complet dénuement et affreuse misère, manquant de tout, et précisément à la plus rude époque de l'année ; heureux celui qui ayant pu échapper à l'ensevelissement ne se voit obligé de succomber au froid et à la famine.

30. Carta amb data de març, sense indicació de dia, recollida, sense nom de col·lector ni transcriptor, a «Correspondència de Mossèn Miquel Costa i Llobera, prev., amb el Dr. Antoni Rubió i Lluch. 1876-1922». *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. I (1925), p. 443.

31. Carta datada a Malhana el 21 de març, aplegada a *Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. cit. en la n. 12, p. 231.

La Catalogne ne pouvait rester indifférente à tant de malheurs réunis qui désolent les provinces méridionales ses sœurs ; toutes les classes sociales se sont unies dans un sentiment général de douleur et de sympathie, et les dons en argent ou en espèce affluent de tous côtés.

Les écrivains et les artistes ont voulu contribuer aussi à cette œuvre charitable, et comme le malheur est cosmopolite ainsi que l'Art lui-même, ils ont osé compter sur le généreux concours des hommes distingués dans les lettres et dans les arts de tous les pays.

C'est ainsi que la Direction du journal illustré LA ILUSTRACIÓ CATALANA a conçu et entrepris la publication d'une belle brochure, où se trouveront réunis les autographes, dessins, poésies, etc., des gens d'élite qui voudront bien accourir à notre appel désintéressé, et dont le produit sera exclusivement destiné à soulager nos malheurs des provinces andalouses.

Dans l'espoir que vous daignerez augmenter la valeur de cette œuvre en y associant votre nom illustre, nous venons vous prier de vouloir bien nous adresser à la plus prochaine occasion, un souvenir quelconque de votre part que nous reproduirons dans la forme convenable au but indiqué.

La Direction de LA ILUSTRACIÓ CATALANA a l'honneur de vous témoigner d'avance ses plus profonds remerciements, et vous prie de vouloir bien agréer l'assurance de sa considération la plus distinguée.

LE DIRECTEUR

*J. Matheu* [signatura autògrafa facsímil]

[Conservada a la Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú juntament amb les cartes de Francesc Matheu a Balaguer]

## II

### LA COLONIA ANDALUZA DE BARCELONA AL PUEBLO CATALÁN

El espectáculo verdaderamente noble, magnánimo y consolador que en los presentes momentos está dando el pueblo catalán, acudiendo unánime, lleno de espontánea y fructífera emulación, a aliviar con sus cuantiosos donativos las desgracias terribles que afligen a dos de las provincias andaluzas, las de Granada y Málaga; la misma manera digna y rápida con que esos socorros, que diríase salidos de una fuente de generosidad inextinguible, se ofrecen a medida que van llegando hasta nosotros noticias de nuevas ruinas, ecos de nuevos y desgarradores ayes; la circunstancia misma de imponerse al pueblo catalán tan grandes sacrificios en los momentos que está sufriendo en su seno las consecuencias de una gran crisis industrial, no podían menos de tener una robusta resonancia en nosotros, que vimos la luz bajo el cielo de

belleza incomparable, que ahora cubre ¡ay! tanta desolación, tanto vestigio de muerte y ruina; no podían menos, no, de despertar en nosotros una fuerte corriente de simpatía, uno de esos poderosos sentimientos que, por su propio vigor, rechazan para expresarse las muchas palabras y las galas retóricas; que la verdad gusta de las frases más sencillas, ingenuas y usuales.

Cual si no se hallase satisfecha esta hermosa región de nuestra queridísima España, la heroica y viril Cataluña, con haber depositado laureles sin cuento de inmarcesible gloria en los altares de la patria; cual si no bastase a su patriótico entusiasmo el haber llevado el nombre y genio de nuestra tierra a Sicilia y a Cerdeña, a Cerdeña y a Túnez, al Oriente y al África; como si fuera aún poco título al universal respeto, el haber sostenido las libertades y dignidad españolas en terribles días de eminente riesgo ante las exigencias de los poderosos; no contenta con haber prodigado la noble sangre de sus hijos en Gerona y el Bruch, y en las arenas del continente africano, escribiendo con ella de manera indeleble epopeyas sin ejemplo; Cataluña ha querido ceñir una vez más a su frente la más preciada de las coronas, la de la filantropía más pura, demostrando así al mundo entero cuán grande es la nobleza de los hijos de este pedazo de la patria española.

Nosotros, que hemos visto la filantropía catalana alzarse noble, majestuosa y espontánea, a las primeras noticias de los desastres de Andalucía, vertiendo beneficios, mitigando dolores, y aminorando sufrimientos, como nubes que desatan sus raudales sobre campos secos; nosotros, que hemos admirado los progresos de ese sentimiento, respondiendo a cada sacudida de nuestra perturbada tierra con un nuevo contingente de socorros, cual si quisiera contestar a las rudas trepidaciones del suelo con la abundancia de sus donativos, y estuviese resuelta a no dejarse vencer en esta lucha del mal terrestre con el bien humano; nosotros, que individualmente, todos y cada uno, asociados a vosotros, hemos contemplado la noble emulación con que todas las clases sociales, los individuos de todas las ideas y condiciones habéis contribuido a reparar tanta desgracia; nosotros, que cuando una indescripible catástrofe geológica sepultaba las vidas de miles de familias entre las ruinas de sus haciendas; que cuando muchos paisanos nuestros perdían hasta la tierra que les viera nacer, el pueblo en que se mecía su cuna, esa primera patria del hombre; hemos visto a Cataluña acudir presurosa a reparar tanto daño, a aliviar tanto dolor y miseria tanta, con dinero, con víveres, con afectos, olvidando, magnánima, sus propios sufrimientos y sus propias miserias; y no satisfecha con esto, la hemos visto ofrecernos un nuevo pueblo, para algunos una nueva patria, a sus expensas construido; no seríamos dignos del suelo que ahora pisamos ni de aquel que nos sostuviera en nuestros primeros pasos, si te regateáramos, ¡oh Cataluña! El testimonio de nuestro agradecimiento más profundo.

Por esto la Colonia Andaluza residente en Barcelona, al reunirse para contribuir una vez más a aliviar el infortunio de sus paisanos; nosotros, que

lejos de la tierra nativa hemos comprendido por el levantado proceder de los hijos de Cataluña, que no está tan solo la patria allí donde por primera vez se ve la luz del sol y donde reposan las cenizas de nuestros padres, sino que también está doquiera se encuentran corazones anudados del espíritu puramente humano de la fraternidad, **como primer acuerdo hemos adoptado unánimemente** el de dar al pueblo catalán este público, solemne y, aunque pobre, sincero testimonio de nuestra gratitud, saludándole con el expresivo **título de hermano**, que otro más dulce, cariñoso y simpático no supo hallar nuestra lengua.

Barcelona, 22 de Enero de 1885.

Presidente, *José Sierra Payba*. — Vicepresidente, *José María Guillén*. — Interventor, *Octavio J. Conte*. — Tesorero, *Joaquín Casanovas*. — Suplente, *Eusebio Gómez*. — Vocales, *Rafael Rodríguez Méndez*, *José Sanmartín*, *Francisco Corretjer*, *Agustín Pareja*, *Ildefonso García del Corral*, *Francisco Correa Ramírez*. — Secretarios, *Lino Vicente*, *Cristóbal Letrán*.

[Reproduït de Joaquín NIN Y TUDÓ (compilador). *¡Caridad y resignación!* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1885, p. 301-303]